

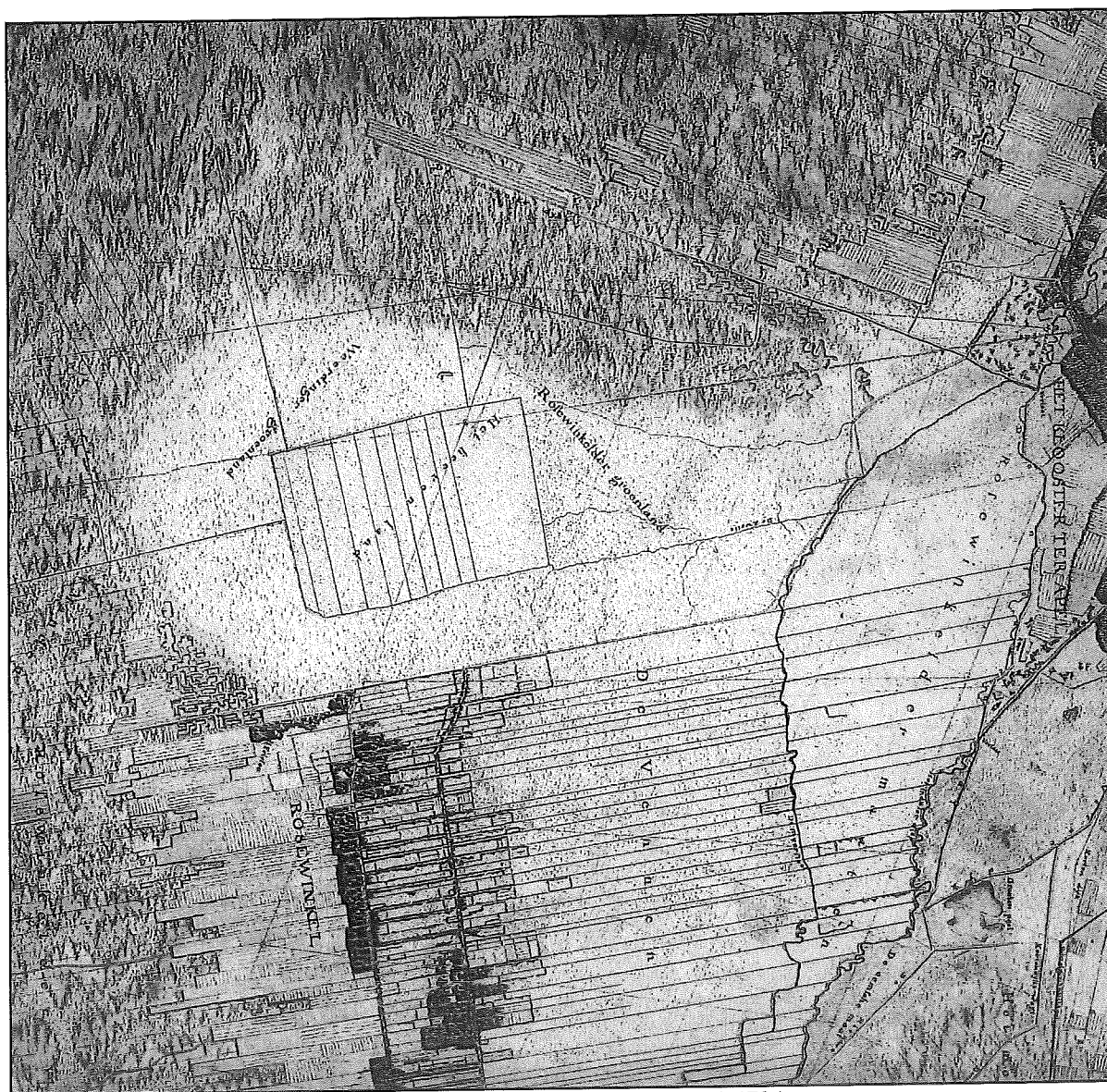
Behoort bij besluit van burgemeester
en wethouders van VLAGTWEDE
12. Oktober 20.10, Nr. 25

Mij bekend:

De Secretaris

Ter Apel, Nederveen Cappelstraat 41, gemeente Vlagtwedde

Een Archeologisch Bureauonderzoek

Uitsnede uit de Atlas van Hottinger 1773-1794.

Administratieve gegevens

provincie: Groningen

gemeente: Vlagtwedde

plaats: Ter Apel

toponiem: Nederveen Cappelstraat 41 /Jumbo

bevoegd gezag: gemeente Vlagtwedde

opdrachtgever: BügelHajema Adviseurs

coördinaten: noordwest 267.575/544.450
noordoost 267.667/544.448
zuidwest 267.576/544.373
zuidoost 267.667/544.376

kaartblad: 18A

CIS-code: 38577

onderzoeksnummer:

beheer documentatie Libau, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, gemeente Vlagtwedde en E-depot

uitvoerder: Libau

auteur drs. A. Mennens-van Zeist

autorisatie drs. J. Molema

telefoon: 050-3126545

fax: 050-3123362

e-mail: info@libau.nl

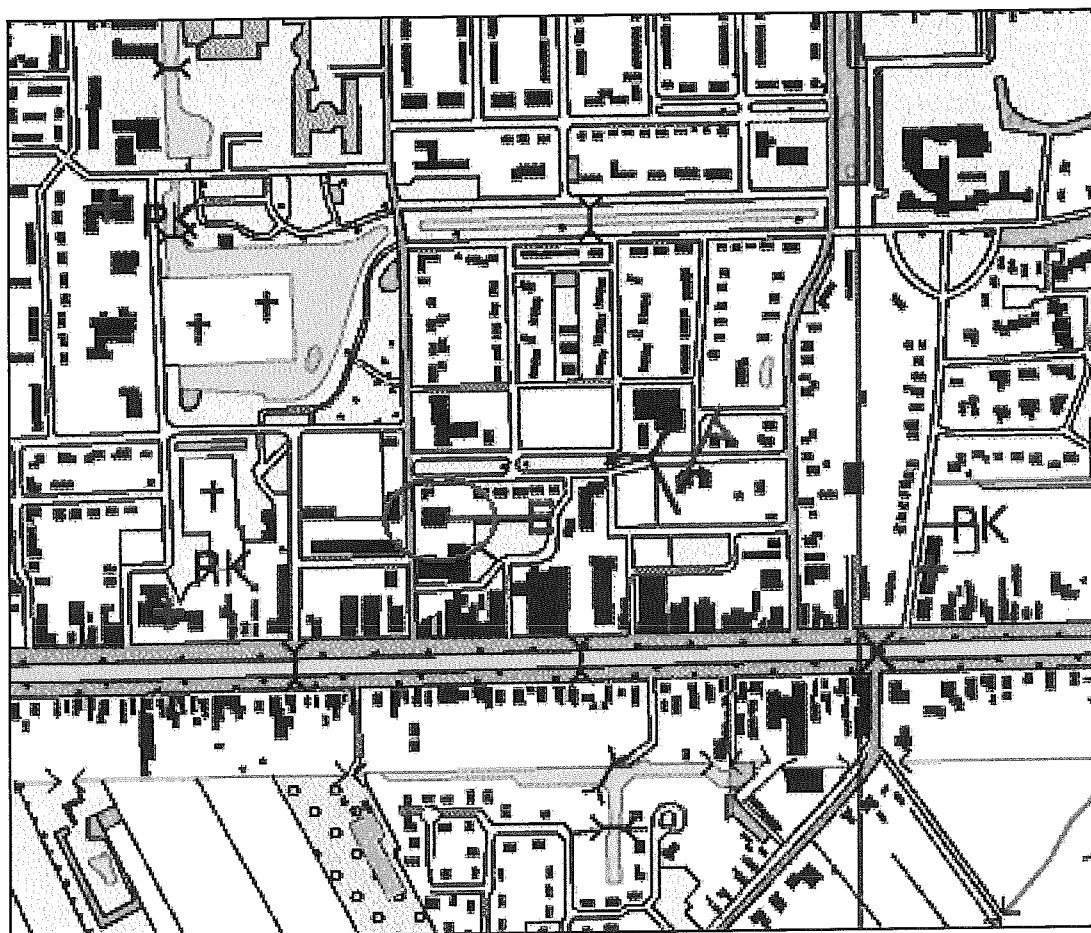
Plangebied Nederveen Cappelstraat 41 te Ter Apel

Een Archeologisch Bureauonderzoek

Planvoornemen

In opdracht van BügelHajema Adviseurs, vertegenwoordigd door mevr. M. Plantenga, is een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor de locatie Nederveen Cappelstraat te Ter Apel (zie figuur 1).

De aanleiding voor dit onderzoek is de uitbreiding van de huidige Jumbo supermarkt met een oppervlakte van 600 m². Het gebied waar de ingrepen gaan plaatsvinden wordt in dit bureauonderzoek verder aangeduid als plangebied.

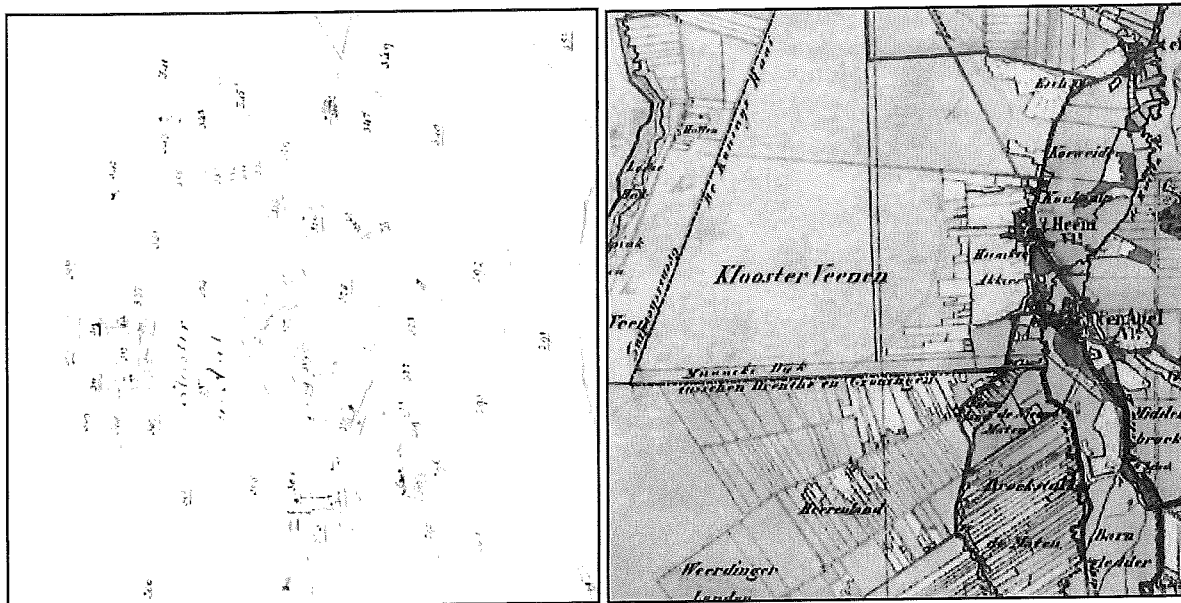

Figuur 1: Plangebied Nederveen Cappelstraat 41 in Ter Apel: het plangebied ligt binnen de rode cirkel. (Topografische Atlas Groningen)

Informatie

Het dorp Ter Apel is onlosmakelijk verbonden met de stichting in 1465 van het Kruisherenklooster Domus novae lucis op het goed 'Apell'. Dit klooster werd gebouwd op een dekzandverhoging (pol/pel) tussen Runde/Ruiten Aa in het westen en de Molen Aa in het oosten. Ten noorden van Ter Apel, ter hoogte van het Tempelbosch, kwamen beide stromen bij elkaar.

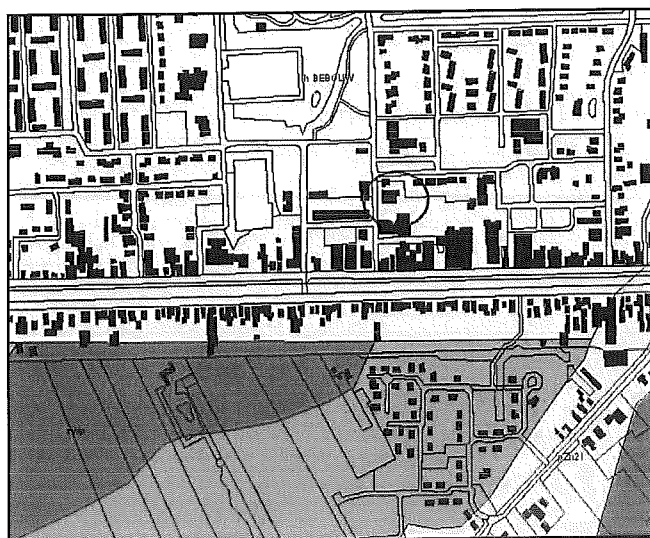
Ter Apel bestond in de vroege 19^e eeuw uit verspreide bebouwing rondom het kloostercomplex (zie figuur 2). De historische dorpskern lag te midden van bossen. In de loop van de 19^e eeuw breidde Ter Apel zich naar het westen uit en vormde lintbebouwing langs het inmiddels vanuit Stadskanaal doorgetrokken kanaal. Het plangebied lag in het midden van de 19^e eeuw nog in een onontgonnen heidegebied, net ten noorden van de 19^e eeuwse lintbebouwing.

Figuur 2: Links Kadastrale minuut van de dorpskern van Ter Apel rond 1830; rechts militaire topografische kaart uit 1830-1850 met het plangebied De Klooster Veenen (bron: www.watwaswaar.nl).

De directe omgeving van Ter Apel ligt volgens de fysisch geografische kaart (zie bijlage: Fysisch geografische kaart) op een vlakke dekzandvlakte (kaartcode: Nv2). Ter Apel zelf is vanwege bebouwing niet gekarteerd (wit vlak op de kaart). De bodemkaart geeft over de huidige bebouwde kern van Ter Apel evenmin informatie, maar in de directe omgeving van het plangebied liggen volgens de bodemkaart veldpodzolgronden met leemarm en zwak lemig fijn zand (bodemkaartcode: Hn21) en/of moerige podzolgronden met humushoudend zanddek en moerige tussenlaag (bodemkaartcode: zWp). Het is aannemelijk dat dergelijke bodems ook in het plangebied aanwezig zijn. Ten oosten van het plangebied ligt een strook met gooreerdgronden (code: pZn21); deze gronden komen overeen met het dal van de Ruiten Aa/Runde (figuur 3 en bijlage: Kaart archeologie).

Het plangebied ligt in een (jonge) veenkoloniale ontginning die is verbonden met het ontstaan van de bewoning langs het kanaal (de middeleeuwse ontginning ligt ten oosten van het plangebied). Na het afgraven van het veen kwamen de pleistocene zandondergrond, en de daarin aanwezige archeologische resten, aan het oppervlak te liggen.

Figuur 3: Bodemkaart van het plangebied (binnen rode ovaal) en omgeving (paars=zWp; bruin=Hn21; geel=pZn21).

In de steentijd (vanaf 12.000 – 2000 v. Chr.) waren de dekzandgebieden en dan met name de hoger gelegen delen langs rivieren, beken en natte laagtes, door de mens bewoond. Vanaf 2000 v. Chr. raakten veel van deze

dekzandgebieden vernat en werden ze geleidelijk overdekt met een pakket veen, waardoor bewoning niet meer mogelijk was en ook de toegankelijkheid zeer beperkt moet zijn geweest. In de middeleeuwen werd het Westerwoldse veengebied in ontginning genomen en werden de eerste esdorpen gesticht.

In de 13^e eeuw was in de omgeving van Ter Apel al sprake van kloostergoederen, waarschijnlijk een uithof of kloostervoorwerk van het premonstratenzer klooster te Schildwolde. In de 15^e eeuw werden enkele bezittingen bij 'Apell' geschonken aan de Orde van de Kruisbroeders, die er in 1465 een klooster stichtten: de kruisherenpriorij 'Domus novae lucis'. Deze priorij bezat hier uitgestrekte landerijen, kloostervoorwerken, twee watermolens en een steenbakkerij. De Klooster Veenen (zie rechter kaartje van figuur 2) behoorden ook tot het bezit van de priorij. Ook elders in de provincie had dit klooster kloostervoorwerken met bijbehorende landerijen in bezit. Na de Reductie van Groningen in 1594 werden kloostergoederen verdeeld over Stad en Provincie. De kloostergoederen van de priorij in Ter Apel kwamen in 1619 in handen van de Stad Groningen. De landerijen, de bossen en andere onroerende goederen werden vanaf die tijd deels geëxploiteerd door de Stad en deels verpacht. Ook in het begin van de 19e eeuw wordt de Stad in de kadastrale leggers nog als eigenaar van het plangebied en omgeving vermeld.

Op de binnenplaats van het klooster is tijdens archeologisch onderzoek een boerderijplattegrond uit de 12e à 13e eeuw gevonden (boerderij van het zogenaamde Gasselter type). Mogelijk betreft deze boerderij de uithof van het klooster Schildwolde. Rondom deze boerderij, direct buiten de muren van het latere kloostercomplex, liggen akkergronden (esgronden) die met het agrarisch gebruik van de boerderij te maken moeten hebben gehad.

In de tweede helft van de 19^e eeuw breidde Ter Apel zich naar het westen uit. In 1856 was het Stads-Ter Apel-kanaal tot Ter Apel doorgetrokken. Aan weerszijden van het diep ontstond lintbebouwing bestaande uit herenhuizen, arbeiderswoningen, boerderijen en een rooms-katholieke kerk. Ook de verveners vestigden zich langs het kanaal. Vanaf die tijd werden de venen, zoals de Klooster Veenen, in ontginning genomen. Hoewel Ter Apel van oorsprong geen veenkolonie is, heeft het met deze lintbebouwing wel een veenkoloniaal karakter gekregen.

Het plangebied staat niet als archeologisch waardevol terrein op de Archeologische Monumenten Kaart (AMK) van Groningen geregistreerd. Noch zijn uit het plangebied archeologische waarnemingen bekend (geen registraties in de archeologische database ARCHIS). In de omgeving komen wel archeologisch waardevolle terreinen voor: in de historische dorpskern van Ter Apel ligt het laatmiddeleeuwse kloosterterrein en ten westen van het Ter Apel bevindt zich een terrein waar sporen uit het mesolithicum (8800-4900 v. Chr.) zijn aangetroffen. De meeste waarnemingen in de omgeving van Ter Apel hebben eveneens betrekking tot het mesolithicum en de late middeleeuwen.

Op de kadastrale minuut uit het begin van de 19^e eeuw en een kaart uit de Atlas van Huguenin uit 1819-1829 is in het plangebied nog geen bebouwing aanwezig en is er sprake van woeste gronden (heidegebied).

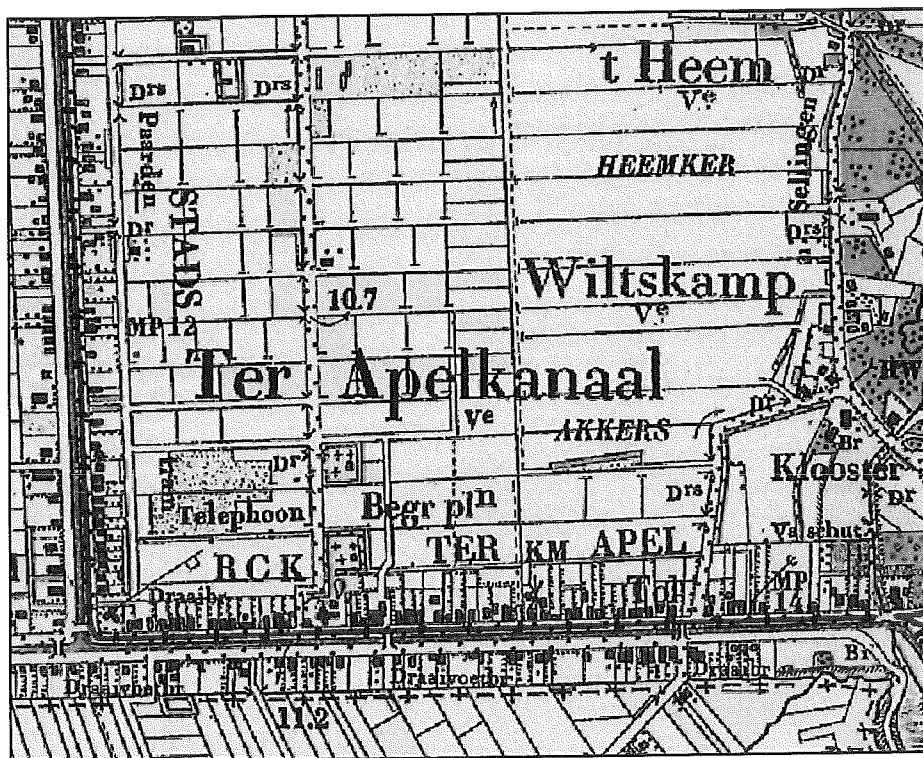
Figuur 4: Uitsnede uit de Atlas van Huguenin (1819-1829).

Ook op de topografische kaart van 1850 (zie rechter kaartje van figuur 2) is het gebied nog onbebouwd. Rond 1900 (figuur 5) is Ter Apel uitgebreid met lintbebouwing langs het kanaal en is in het plangebied nog steeds geen

bebouwing te zien. Het plangebied ligt ten noorden van de erven langs het Ter Apel Kanaal. Het gebied is nu in gebruik genomen als landbouwgebied. In recente tijd is het gebied ten noorden van de eerste lintbebouwing langs het kanaal verder ontwikkeld als woongebied.

Archeologische verwachting

Het plangebied ligt in een gebied waar resten uit de steentijd en de middeleeuwen verwacht kunnen worden. Echter, vanwege moderne overbouw van het plangebied is de kans op ondiep gelegen gave archeologische resten nihil. Resten van bebouwing van de oude kern van Ter Apel worden in het plangebied niet verwacht gezien de afstand van het plangebied tot het kloostercomplex en omringende boerderijen.

Figuur 5: Bonnekaart uit circa 1900 met de lintbebouwing langs het kanaal.

Overweging en advies

De bodem in het plangebied is door moderne overbouw verstoord. Ondiep gelegen archeologische resten die eventueel in het plangebied aanwezig zijn, zijn derhalve ook verstoord. Diep ingegraven resten, bijvoorbeeld van middeleeuwse gebouwen, worden in het plangebied niet verwacht. Een archeologisch vervolgonderzoek is in het plangebied dan ook niet aan de orde.

Mochten er bij de werkzaamheden onverhoopt toch archeologische resten tevoorschijn komen, dan geldt krachtens de monumentenwet een meldingsplicht*.

Bijlagen:

- Fysisch geografische kaart Ter Apel en omgeving;
- Kaart archeologie Nederveen Cappelstraat 41 in Ter Apel en omgeving;
- Projectie huidige situatie op Bonnekaart uit circa 1900.

*Vondstmeldingen dienen zo spoedig mogelijk te worden gedaan bij de minister (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed).

Geraadpleegde bronnen en kaarten

Archeologische Monumentenkaart

Brood, P., A.H. Huussen & J. van der Kooi, 1999. *Nieuwe Groninger Encyclopedie*. REGIO-Projekt Uitgevers.

Grote Historische topografische Atlas Groningen ± 1900 – 1930, schaal 1: 25000. Uitgeverij Nieuwland, 2006. Tilburg.

Grote Historische Atlas van Nederland, 1: 50000. Deel 2: Noord-Nederland 1851 – 1855. Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1990. Groningen.

Luchtfoto's Google Earth.

Minuutplans uit het begin van de negentiende eeuw (www.watwaswaar.nl)

Schroor, M & J. Meijering, 2007. *Golden Raand, Landschappen van Groningen*. In Boekvorm Uitgevers, Assen.

Snijders, F.L., 1985. *Fysische geografie in de provincie Groningen*. Milieu- en landschapsonderzoek Provinciaal Planologische Dienst. Groningen.

Stiboka, 1985. *Bodemkaart van Nederland, schaal 1: 50.000*. Stiboka, Wageningen (Toelichting gepubliceerd in 1986; kaartopname door A.E. Clingeborg et al.).

Versfelt, H.J. & M. Schroor, 2005. *De atlas van Huguenin; militair-topografische kaarten van Noord-Nederland, 1819-1829*. Historische inleiding en samenstelling door H.J. Versfelt en M. Schroor. Heveskes Uitgevers/Drentse Historische Vereniging, Groningen/Veendam.

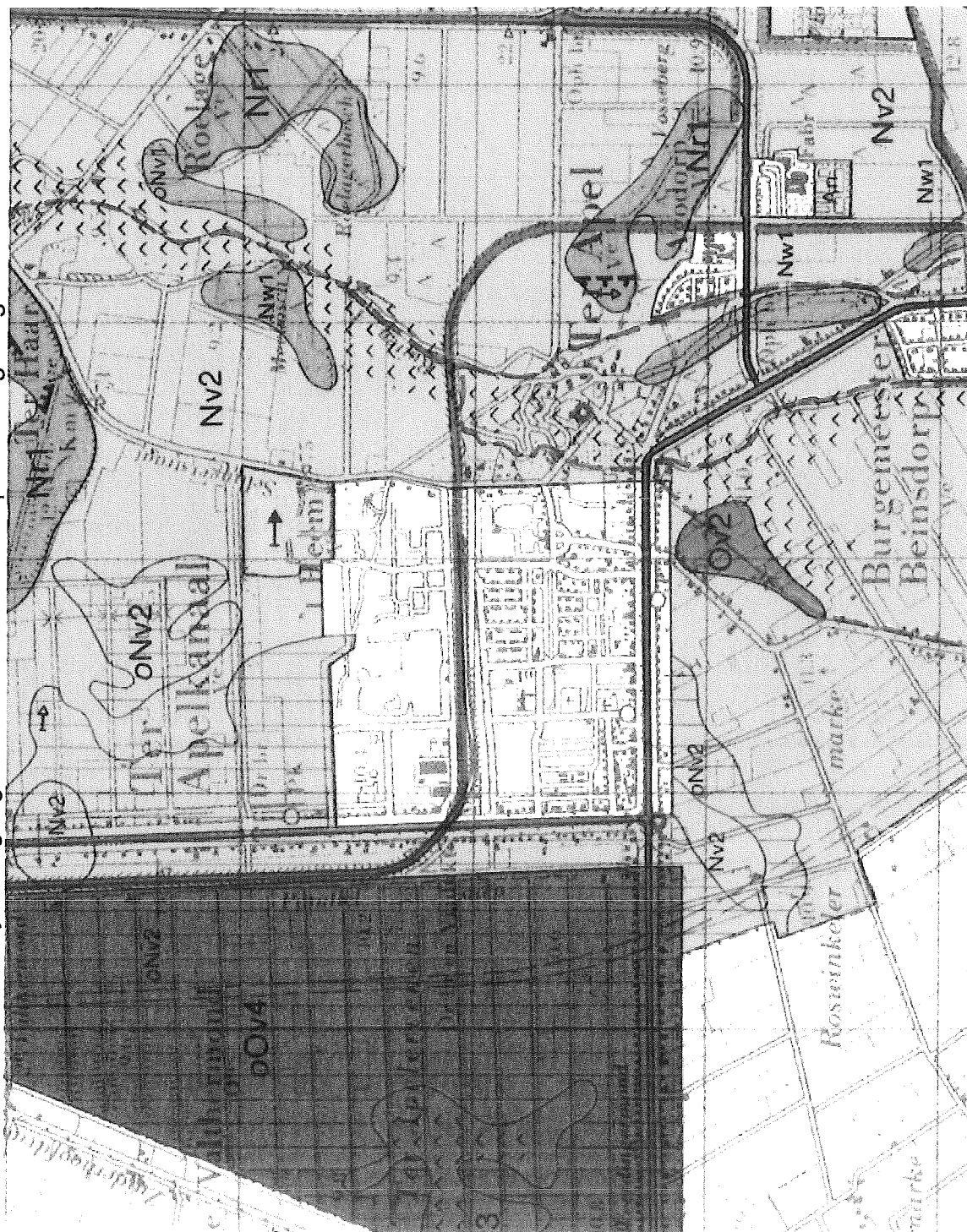

Archeologische periodes

paleolithicum	tot 8800 v.Chr.
paleolithicum vroeg	tot 300000 C14
paleolithicum midden	300000 – 35000 C14
paleolithicum laat	35000 C14 - 8800 v.Chr.
paleolithicum laat A	35000 - 18000 C14
paleolithicum laat B	18000 C14 - 8800 v.Chr.
mesolithicum	8800 - 4900 v.Chr.
mesolithicum vroeg	8800 - 7100 v.Chr.
mesolithicum midden	7100 - 6450 v.Chr.
mesolithicum laat	6450 - 4900 v.Chr.
neolithicum	5300 - 2000 v.Chr.
neolithicum vroeg	5300 - 4200 v.Chr.
neolithicum vroeg A	5300 - 4900 v.Chr.
neolithicum vroeg B	4900 - 4200 v.Chr.
neolithicum midden	4200 - 2850 v.Chr.
neolithicum midden A	4200 - 3400 v.Chr.
neolithicum midden B	3400 - 2850 v.Chr.
neolithicum laat	2850 - 2000 v.Chr.
neolithicum laat A	2850 - 2450 v.Chr.
neolithicum laat B	2450 - 2000 v.Chr.
bronstijd	2000 - 800 v.Chr.
bronstijd vroeg	2000 - 1800 v.Chr.
bronstijd midden	1800 - 1100 v.Chr.
bronstijd midden A	1800 - 1500 v.Chr.
bronstijd midden B	1500 - 1100 v.Chr.
bronstijd laat	1100 - 800 v.Chr.
ijzertijd	800 - 12 v.Chr.
ijzertijd vroeg	800 - 500 v.Chr.
ijzertijd midden	500 - 250 v.Chr.
ijzertijd laat	250 - 12 v.Chr.
Romeinse tijd	12 v.Chr. - 450 n.Chr.
Romeinse tijd vroeg	12 v.Chr. - 70 n.Chr.
Romeinse tijd vroeg A	12 v.Chr. - 25 n.Chr.
Romeinse tijd vroeg B	25 - 70 n.Chr.
Romeinse tijd midden	70 - 270 n.Chr.
Romeinse tijd midden A	70 - 150 n.Chr.
Romeinse tijd midden B	150 - 270 n.Chr.
Romeinse tijd laat	270 - 450 n.Chr.
Romeinse tijd laat A	270 - 350 n.Chr.
Romeinse tijd laat B	350 - 450 n.Chr.
middeleeuwen	450 - 1500 n.Chr.
middeleeuwen vroeg	450 - 1050 n.Chr.
middeleeuwen vroeg A	450 - 525 n.Chr.
middeleeuwen vroeg B	525 - 725 n.Chr.
middeleeuwen vroeg C	725 - 900 n.Chr.
middeleeuwen vroeg D	900 - 1050 n.Chr.
middeleeuwen laat	1050 - 1500 n.Chr.
middeleeuwen laat A	1050 - 1250 n.Chr.
middeleeuwen laat B	1250 - 1500 n.Chr.
nieuwe tijd	1500 – heden
nieuwe tijd A	1500 - 1650 n.Chr.
nieuwe tijd B	1650 - 1850 n.Chr.
nieuwe tijd C	1850 – heden

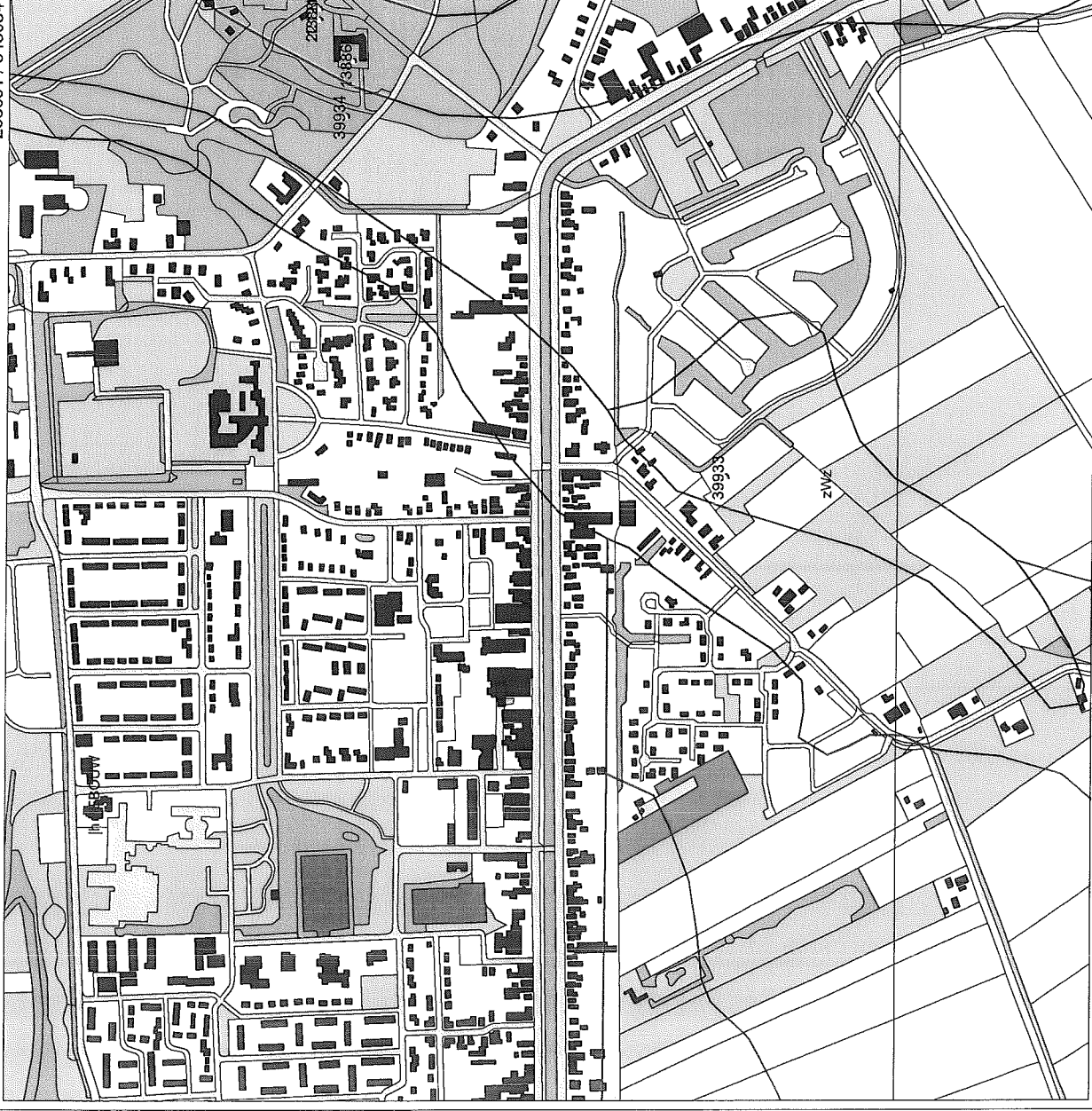
Fysisch geografische kaart van Ter Apel en omgeving.

Kaart archeologie Nederveen Cappelstraat 41 in Ter Apel en omgeving

Combinatiekaart AMK, bodemkaart en ARCHIS

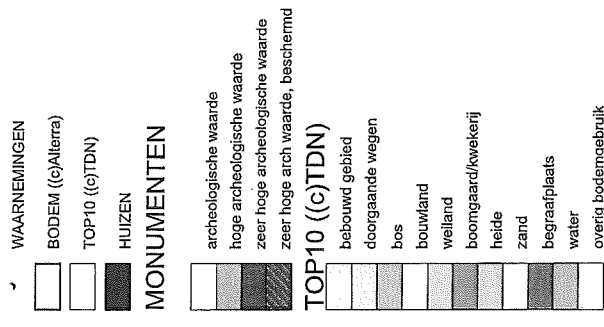
268691 / 545054

267102 / 543465

14-12-2009

Legenda

0 100 m

Archis2

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Projectie huidige situatie op Bonnekaart uit circa 1900.

